

УДК: 339.5:338.439:327(477)

ПРОДОВОЛЬСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛІТИКИ: ПРОТИДІЯ "МІЛІТАРИЗАЦІЇ ГОЛОДУ" ТА РОЛЬ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Т. Рябоволик, кандидат економічних наук, доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет

У сучасній системі міжнародних відносин продовольство дедалі частіше виходить за межі суто економічної категорії та трансформується у важливий геополітичний інструмент. Контроль над виробництвом, експортом і логістикою продовольчих ресурсів дає державам можливість впливати на поведінку інших країн, формуючи нову конфігурацію глобальної безпеки. У цьому контексті особливої актуальності набуває явище «мілітаризації голоду», коли доступ до продовольства використовується як засіб політичного або військового тиску.

Дане дослідження обумовлене загостренням глобальних криз, пов'язаних із продовольчою безпекою. За сучасними оцінками, понад 2 млрд людей у світі стикаються з різними формами продовольчої небезпеки. Однією з ключових причин таких процесів є військові конфлікти, які порушують логістичні ланцюги постачання продовольства та підвищують світові ціни [1].

Особливу роль у загостренні глобальної продовольчої кризи відіграє війна проти України, яка спричинила блокування експорту зерна через Чорне море, що призвело до ризику голоду в країнах Африки та Азії. Водночас Україна залишається одним із ключових гарантів продовольчої стабільності на світових ринках, забезпечуючи значні обсяги експорту аграрної продукції [2].

У науковій літературі використовується поняття «food power» (продовольча сила), яке означає використання аграрних ресурсів як інструменту політичного впливу [3]. Це може проявлятися через:

- обмеження або блокування експорту;
- маніпуляцію цінами на продовольство;
- використання гуманітарної допомоги як політичного важеля.

Згідно з міжнародними принципами, продовольство не повинно використовуватися як засіб політичного тиску, однак практика демонструє протилежні тенденції.

«Мілітаризація голоду» передбачає свідоме використання продовольства або його дефіциту як елемента ведення війни. Історично це проявлялося у блокадах і штучному створенні голоду, однак у ХХІ ст. такі практики набувають нових форм:

- руйнування аграрної інфраструктури;
- блокування транспортних коридорів;
- дестабілізація глобальних ринків продовольства.

Збройні конфлікти, зокрема війна в Україні, показали, що продовольство стало одним із ключових факторів глобальної безпеки, а його використання може мати масштабні міжнародні наслідки [1].

Україна традиційно займає провідні позиції на світовому аграрному ринку: до початку повномасштабної війни вона забезпечувала близько 13% світового експорту кукурудзи, 8–10% пшениці та до 50% соняшникової олії [4]. Навіть в умовах війни понад 400 млн осіб у світі залишалися залежними від українського зерна [5]. Це свідчить про системоутворюючу роль України у глобальній продовольчій безпеці.

Водночас структура експорту українських зернових культур має чітко виражений характер домінування кількох ключових позицій – кукурудзи, пшениці та ячменю (табл. 1).

Таблиця 1 - Структура експорту зернових культур України на світовий ринок (2021–2023 рр.)

Показник	2021 (довоєнний період)	2022 (початок війни)	2023 (адаптація)
Загальний експорт зерна, млн т	~48–50	~38–40	~49–52
Кукурудза, %	55–60	50–55	55–58
Пшениця, %	25–30	30–35	28–32
Ячмінь, %	10–12	10–12	8–10
Інші зернові, %	3–5	3–5	3–5

Джерела: узагальнено за даними міжнародних аналітичних звітів та KSE Agrocenter [4; 5]

Не менш важливим елементом геополітичної ролі України є експорт соняшникової олії, де вона є світовим лідером. Частка України у світовому виробництві становить близько 23% (табл. 2).

Таблиця 2 – Динаміка експорту соняшникової олії з України (2021–2025 рр.)

Рік	Обсяг експорту, млн т	Частка у світовому експорті	Особливості
2021	~6.4–6.8	~45–50%	Пік довоєнного експорту
2022	~4.5–5.0	~40–45%	Різде падіння через блокаду портів
2023	~5.5–6.0	~45%	Часткове відновлення
2024	~5.0–5.5	~40–45%	Стабілізація логістики
2025	~3.5–4.0	~35–40%	Зниження через конкуренцію та логістичні обмеження

Джерела: узагальнено за даними аналітичних досліджень аграрного сектору України [6]

Отже, Україна не лише зберігає статус одного з ключових постачальників продовольства, але й демонструє здатність до адаптації в умовах війни. Збереження високої частки на світовому ринку зерна та соняшникової олії підтверджує її стратегічне значення для глобальної продовольчої безпеки.

Ініціатива «Grain from Ukraine» вже дозволила підтримати понад 16 млн людей у країнах Африки та Близького Сходу, що є практичним прикладом протидії «мілітаризації голоду».

Відтак, Україна трансформується з традиційного експортера аграрної продукції у важливого геополітичного актора, який:

- забезпечує стабільність світових продовольчих ринків;
- протидіє використанню продовольства як інструменту війни;
- формує нову модель «продовольчої дипломатії».

Список літератури

1. Глобальні проблеми продовольчої безпеки. URL: <https://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2025/05/10-2-3-89-92.pdf> (дата звернення: 22.04.2026)
2. Role of Ukraine in global food security. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/download/5435/5490/12300> (дата звернення: 22.04.2026).
3. Food power. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Food_power (дата звернення: 22.04.2026).
4. The 'Grain from Ukraine' Initiative – The role for African food security. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/09/Grain_from_Ukraine_initiative_the_role_for_African_food_security.pdf (дата звернення: 22.04.2026).
5. AgroDigest Ukraine January 2025. URL: https://kse.ua/AgroDigest_Ukraine_January_2025.pdf (дата звернення: 22.04.2026).
6. Oilseed market in Ukraine 2025: analysis, trends and forecast. URL: <https://www.bdo.ua/en-gb/insights-1/information-materials/2025/oilseed-market-ukraine-2025-trends-analysis-forecast> (дата звернення: 22.04.2026).